

CSAPUCHA BERNADETT

A gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi dokumentumai¹

1. Bevezető gondolatok

Jelen tanulmány fő célja, hogy áttekintést adjon a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulását célzó nemzetközi dokumentumokról.

Ennek keretén belül áttekintem az ENSZ fiatalkorúak igazságszolgáltatására vonatkozó szabályrendszerének meghatározó pilléreit, továbbá az Európa Tanács égisze alatt született főbb dokumentumokat, s azok sajátosságait is ismertetem, gondolván itt pl. a Lanzarote Egyezményre vagy a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatásra. Mindemellett pedig az Európai Unió tevékenységére is kitérek, kiemelt figyelmet szentelve az Európai Bizottság gyermekjogi ütemtervének (2011).

2. Az ENSZ által tett legfontosabb erőfeszítések

A következőkben az 1980-as évektől kezdve ismertetem azon főbb jogalkotási mechanizmusokat, melyek a gyermekközpontú igazságszolgáltatás, s ezzel együtt a gyermekek magasabb védelmi szintjének megvalósulását szorgalmazzák. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy miért az 1980-as évek jelentik a kiindulópontot? Alapvetően innentől kezdve gyorsultak

fel azon folyamatok, amelyek célzottan a szóban forgó személyi körre összpontosítanak. Korábban is voltak hasonló törekvések, gondolván itt pl. az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára, mely bár hatalmas lépésnek minősült az egyes emberi jogok elismerését illetően, ugyanakkor az még csak néhány ponton tett említést a gyermekekről.

Az első olyan dokumentum, amely kifejezetten velük foglalkozik – s a gyermekek mindenekfelett álló érdekét helyezi a fókuszba – a **Gyermekjogi Egyez-**

mény, melynek kidolgozása 1979-ben vette kezdetét. A tervezetet a lengyel kormány betervezte az ENSZ Közgyűlése elé még szintén ebben az évben. Tíz évbe telt, mire megszületett ezen dokumentum, s így megkezdődhetett a következő fázis, vagyis a tagállamok által történő ratifikáció, valamint egy ellenőrző bizottság felállítása is indokoltá vált ezzel összefüggésben. Magyarország 1990-ben írta alá a Gyermekjogi Egyezményt, és az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki.²

A Gyermekjogi Egyezmény bár közel negyven cikkben keresztül sorolja fel a gyermekeket megillető jogokat, ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy ezen jogok részletes kifejtésére, végrehajtásának előmozdítására már egyéb nemzetközi jogi eszközök szolgálnak. A szóban forgó jogi dokumentumot csupán három ország nem fogadta el (USA, Szomália, Dél-Szudán), melyből adódik, hogy az gyakorlatilag univerzális emberi jogi szabályozásként fogható fel.³

Az Egyezmény 1. részének 1. cikke pontosan meghatározza azt, hogy kik is tekintendők gyermekeknek? Ennek alapján gyermeknek minősül „minden olyan személy, aki tizenharmadik életévét még nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri”.⁴

A Gyermekjogi Egyezmény minden tizenharmadik év alatti egyén számára garantálni hivatott a diszkrimináció valamennyi formájától mentes speciális védelmet és segítséget. Mindemellett pedig az szívügyének tekinti a gyermekek szociális és egészségügyi ellátásokhoz való hozzáféréseinek az előmozdítását,

¹ Dr. CSAPUCHA Bernadett, PhD-hallgató, PPKE Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, kirendelt tudományos segédmunkatárs, Fővárosi Főügyészség, Büntetőbírói Osztály.

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² FAIX Nikoletta: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. Budapest, Eljárásjogi Szemle, 2016/4. (a), 9–10.

³ NÉMETH Ildikó: A Családjogi Charta és a gyermekek jogainak nemzetközi védelme. Budapest, Iustum Aequum Salutare, PPKE-JÁK, 2014/1, 35.

⁴ FAIX Nikoletta: A Gyermekjogi Egyezmény legfőbb vívmányai és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatása. 2016. június 28. (b): <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermekjogi-egyezmény-legfobb-vivmanyai-es-az-igazsagszolgáltatásra-gyakorolt-hatasa/>

a személyiségük kibontakozásához szükséges feltételek megteremtését, valamint a már kibontakozóban lévő képességeik felfuttatását. Az örömteli gyermekkor felé vezető út kialakítása sem maradhat el, továbbá a biztonságos, egészséges, s egyben erőszakmentes környezet kiépítése is elsődleges cél kell, hogy legyen az egyes államok számára, természetesen az érintett személyi kör vonatkozásában. Az Egyezmény elsődlegesen egy konszenzuális keretként fogható fel, melynek végrehajtása nem mehet végbe valamennyi államban ugyanazon módon, tekintettel arra, hogy az egyes régiók rendelkezésére álló eszközök, illetve maguk a feltételek is eltérően alakulhatnak.⁵

A gyermekek különleges védelemhez való joga alatt érteni kell egyfelől az élethez való jogot, valamint ehhez köthető a gyermekek azon joga, mely a szülőktől történő el nem választáson, valamint a velük történő kapcsolattartáson alapul. A speciális védelemhez tartozik továbbá a gyermekek véleménynyilvánítási jogosultsága az őt érintő dolgokról, illetve az orvosi ellátásban részesülésük joga is ebbe a körbe sorolható. A gyermekek a társadalom által történő védelemre is jogosultak, melynek mintegy kibontásaként fogható fel, hogy a hatóságoknak az olyan ügyekben, amelyekkel a gyermekek is összefüggésbe hozhatóak, ezen személyi körre, s az ő érdekük érvényre jutására kell elsődlegesen összpontosítaniuk. A gyermekeket mindemellett megilleti a szociális biztonság, a társadalombiztosítás juttatásaihoz való hozzáférés, valamint a megfelelő életszínvonal. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye megállapítja, hogy a családi környezettől megfosztott gyermekek minden körülmények között jogosultak a társadalom védelmére, továbbá az ilyen gyermekek részére biztosítani kell az örökbefogadás adta lehetőségeket. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye rendelkezik a fogyatékos gyermekekről is, egészen pontosan azok különleges gondozáshoz való jogát nevesíti, valamint, hogy segítséget kell biztosítani számukra, s eltartóik számára.⁶

A Gyermekjogi Egyezmény védi továbbá a gyermekeket a kizsákmányolás, az elhanyagolás, illetőleg a visszaélés minden formájától. Amennyiben az érintett személyi kör kínzásnak vagy kegyetlen, megalázó vagy embertelen bánásmódnak vagy büntetésnek van kitéve, függetlenül azok hosszától, illetőleg minőségétől, szükségessé válik valamennyi esetben a rehabilitáció. A rehabilitációhoz való jog akkor is megilleti őket, ha a bántalmazást valamely családtagjuk vitte véghez.⁷ A Gyermekjogi Egyezmény értelmében a részes államoknak el kell ismerniük a gyermekek-

nek a gazdasági kizsákmányolással szemben nyújtandó védelemhez való jogát, ezenkívül pedig arról sem szabad megfeledkezniük, hogy a gyermekek nem kényszeríthetők semmiféle kockázattal járó, iskoláztatását veszélyeztető, egészségre, fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi vagy társadalmi fejlődésre ártalmas munkavégzésre. Ezen rendelkezésnek az érvényre jutását, s egyben annak hatékony végrehajtását megfelelő büntetésekkel kell garantálni.⁸

A szóban forgó nemzetközi dokumentum rendelkezik arról is, hogy voltaképpen miként is kell bánni a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyekkel az igazságszolgáltatás rendszerén belül. Ha tizennyolcadik életévét be nem töltött személyeket deliktum elkövetésével gyanúsítanak, vádolnak vagy abban éppenséggel bűnösnek mondanak ki, akkor mindenféleképpen erősíteni kell bennük mások emberi joga és alapvető szabadsága iránti tiszteletet. Az eljárás folyamán minden esetben mérvadó szempont a gyermekek kora, továbbá az, hogy azok minél hamarabb vissza tudjanak illeszkedni a társadalomba. Az érintett személyi kör bűnösségét nem szabad, s nem is lehet megállapítani olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a hazai, sem pedig a nemzetközi jog értelmében nem volt deliktum. Mindemellett pedig az ártatlanság védelme elvét követve, nem szabad bűnösnek nyilvánítani őket, ameddig a bűnösség kérdésköréről egy független bíróság jogerősen nem határoz. Minden tizennyolc év alatti személyt a lehető legrövidebb időn belül közvetlenül, szülei vagy törvényes képviselője útján tájékoztatni kell az ellene emelt vádról, továbbá biztosítani kell számukra a jogsegély adta lehetőségeket. A szóban forgó személyi kör védelméről sem szabad megfeledkezni, melynek garantálása sem maradhat el az eljárás folyamán. Az ügyüket ügyvédje, vagy egyéb tanácsadója, szülei vagy törvényes képviselőjének jelenlétében lehet csak elbírálni. A Gyermekjogi Egyezmény tiltja továbbá a kényszervallatás minden formáját, vagyis a gyermeket semmilyen eszközzel sem lehet arra kényszeríteni, hogy az maga ellen valljon vagy beismerje bűnösségét. Az eljárás során a gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy a tanúkhöz kérdést intézzenek, valamint ahhoz is joguk van, hogy a mellette valló tanúkat is ugyanolyan feltételek mellett hallgassák meg az eljárás alatt. Minden részes államnak gondoskodnia kell a megfelelő, s egyben hatékony jogorvoslati rendszer kiépítéséről is. Az elsőfokú döntést egy pártatlan, független és magasabb szinten álló bíróság vagy más hatóság bírálja el. Mindemellett biztosítani kell a tárgyalás nyelvét nem beszélő gyermekeknek a díjmentes tolmácsolás adta lehetőségeket. Rendkívül fontos szempont az eljárás alá vont gyermekek magánéletének a tiszteletben tar-

⁵ HERCZOG Mária: A gyermekjogi egyezmény érvényesülése. In: Virág György (szerk.): OKRI Szemle, 2. Kötet. Budapest, 2011, 129.

⁶ NÉMETH Ildikó i. m. 36.

⁷ FAIX Nikolett: A Gyermekjogi Egyezmény legfőbb vívmányai és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatása. 2016. június 28. (b): <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermekjogi-egyezmény-legfobb-vivmanyai-es-az-igazsagszolgáltatásra-gyakorolt-hatasa/>

⁸ MÁRKI Zoltán: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., 2018, 781.

tása. A Gyermejjogi Egyezmény részes államainak különleges törvények és eljárások elfogadásával, valamint különféle hatóságok és intézmények létrehozása útján, törekedniük kell a gyermekeket megillető speciális védelemnek a lehető legteljesebb körben történő kiépítésére. Az államoknak egy átfogó rendszert kell létrehozniuk a tizenharmadik életévét be nem töltött személyek igazságszolgáltatási rendszerére, s annak milyensége kapcsán, a helyzetüknek és az általuk elkövetett deliktumnak megfelelő, és az azokhoz igazodó elbánás biztosítása érdekében.⁹

Az Egyezményben deklarált kötelezettségek teljesítését a Gyermekek Jogainak Bizottsága vizsgálja. A Bizottságot tíz, adott területen elismert szakértő alkotja, akiket négyévente választanak a részes államok saját állampolgáraik közül, mégpedig titkos szavazás útján. A Bizottság egyébként évente ülésezik, általában az ENSZ székhelyén. A Gyermekek Jogairól szóló Egyezményt három kiegészítő jegyzőkönyv követte, amelyek a gyermekek szerepét a fegyveres konfliktusokban, a gyermekkereskedelmet, a gyermekprostitúciót és a gyermekpornográfiát, valamint a jogsérellem esetén benyújtható panaszjárást vizsgálják.¹⁰

1985-ben az ENSZ Közgyűlése a **Pekingi Szabályokban** rögzítette azon elveket, melyeken a tizenharmadik életévüket be nem töltött személyekkel összefüggő igazságszolgáltatásbeli kérdéseknek alapulniuk kell. Ennek fényében az elsődleges cél valamennyi esetben a prevenció. Ezzel összefüggésben meg kell teremteni a szóban forgó csoport szociális biztonságát úgy, hogy a büntető igazságszolgáltatás alkalmazásának szükségessége, s az alkalmazás által okozott sérelem minimálisra csökkenthető legyen. Az igazságszolgáltatás keretein belül nemcsak az elkövetés körülményeit, annak súlyát, hanem az elkövetők személyi körülményeit, szükségleteit is indokolt szem előtt tartani, természetesen úgy, hogy a társadalom érdekei se sérüljenek. A Pekingi Szabályok értelmében nem lehet elfogadni a színtisztán a büntető szempontokra épülő megközelítést, hiszen a tizenharmadik életévüket be nem töltött személyekkel szemben szabadságvesztést kiszabni csak szűk körben, s mintegy legvégső megoldásként lehet, s azt is csak a lehető legrövidebb időtartamra. A Pekingi Szabályok egyértelművé teszik, hogy velük szemben szabadságelvonásra csak súlyos, személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetése esetén kerülhet sor, valamint akkor, ha az érintett személyi kör ismétlődően követ el más erőszakos deliktumot, de csak akkor, ha más módszer nem lenne célravezető. Fontos megemlíteni, hogy a szóban forgó nemzetközi dokumentum alapvető követelményként támasztja a részes államok elé az olyan

alternatív intézkedések jogrendszerükbe történő bevezetését, amelyek révén a szabadságelvonással járó szankció elkerülhető.¹¹

1990-ben az ENSZ Közgyűlése által megalkotásra kerültek a **Havannai Szabályok**, melyek összhangban álltak a Pekingi Szabályokkal, vagyis ismételten rögzítésre került, hogy a tizenharmadik életévüket be nem töltött elkövetőket csak a legvégső esetben lehet szabadságuktól megfosztani. Mindemellett pedig a szabadságelvonásnak a lehető legrövidebb időtartamúnak kell lennie. Ezen személyi körrel szemben szabadságkorlátozásról szóló döntést csak bíróság hozhat, az érintett dokumentumban rögzített elképzelések alapján.¹²

Szintén 1990-ben került megalkotásra az ún. **Rijadi Iránymutatások**, amelyben az ENSZ Közgyűlése a bűnmegelőzést illetően fogalmazott meg minimumszabályokat. A prevenció mellett az Iránymutatás deklarálja, hogy a tizenharmadik életévüket be nem töltött személyek megfelelő szociális körülményeinek a kialakítása is determináló jelentőséggel bír, csakúgy, mint az oktatási lehetőségeik biztosítása. Az Iránymutatás megállapítja, hogy a szóban forgó korosztálynál társadalmi jelenség a szabályokkal való szembenállás, valamint a társadalmi normáknak a megszegése, hiszen azok a felnőtté válás folyamatának a szerves részei. Általában ezen szabályszegő aktusok maguktól megszűnnek a megfelelő érettség elérésével, s ebből kifolyólag felesleges őket megbélyegezni, hiszen az egyenes út lenne az ismételt bűnelkövetéshez, a kriminális életpálya kialakulásához.¹³

Az ENSZ Közgyűlése 1990-ben létrehozta a **Tokiói Szabályokat**, melyben részletesen szólt a szabadságelvonással nem járó intézkedések alkalmazásának a relevanciájáról. A Tokiói Szabályokat tulajdonképpen áthatja a minimális beavatkozás elve. A szóban forgó nemzetközi törekvés szerint az igazságszolgáltatás feladata, hogy megteremtse a lehető legharmonikusabb kapcsolatot a tizenharmadik életévüket be nem töltött személyek, illetve a társadalom között. Ennek előmozdítása érdekében minimálisra szükséges csökkenteni az erőszakos, kényszerjellegű intézkedéseknek a számát. Elsődlegesen a társadalomba történő visszavezetésére kell fókuszálni, továbbá a lehető legszélesebb körben támogatni kell a reszocializációs folyamatokat, a családba történő visszailleszkedést, az oktatási rendszerben való részvételt, a közösségre vonatkozó felelősségvállalás erősítése mellett.¹⁴

Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács Iránymutatásai a gyermekkorú áldozatokra és a

⁹ FAIX Nikolett: A Gyermejjogi Egyezmény legfőbb vívmányai és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatása. 2016. június 28. (b): <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermejjogi-egyezmény-legfobb-vivmanyai-es-az-igazsagszolgáltatásra-gyakorolt-hatasa/>

¹⁰ DOMOKOS Andrea: A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése. Budapest, KRE-ÁJK, 2017, 26.

¹¹ FAIX Nikolett (a) i. m. 13–14.

¹² Uo. 13–14.

¹³ Uo. 14.

¹⁴ FAIX Nikolett: A Gyermejjogi Egyezmény legfőbb vívmányai és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatása. 2016. június 28. (b): <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermejjogi-egyezmény-legfobb-vivmanyai-es-az-igazsagszolgáltatásra-gyakorolt-hatasa/>

bűncselekmények tanúira vonatkozó igazságszolgáltatásokról (2005) szintén fontos mérföldkőnek számít. Az iránymutatások által kitűzött célok: a gyermekkorú áldozatokat illető jogok tiszteletben tartásának elősegítése, az ehhez szükséges politika kialakítása, valamint útmutatás a szakértők és egyéb fiatalok áldozatokkal és szemtanúkkal foglalkozó egyének számára. Az iránymutatásokat, a gyermeki lét törékenységét és védelmét szem előtt tartva dolgozták ki. Amint azt több nemzetközi okmány is megerősíti, az alábbi alapelvek kiemelt figyelmet igényelnek: méltóság (minden gyermek egyedi és értékes emberi lény); diszkriminációmentesség (valamennyi gyermeket igazságosan és egyenlőként kell kezelni); minden esetben úgy kell eljárni, hogy az a gyermek legfőbb érdekét szolgálja; minden gyermeknek jogában áll szabadon hangot adni véleményének. Az iránymutatások definíciókat adnak a dokumentum tárgyának megértéséhez elengedhetetlen fogalmakról, így arról is, mit értünk gyermekkorú áldozatok és szemtanúk alatt. A méltóságteljes és könyörületes elbánáshoz való jogról írva kiemeli, hogy a gyermekkorú áldozatokat és bűncselekmények szemtanúit gyengéd, segítőkész törődésben kell részesíteni az igazságszolgáltatási eljárás valamennyi szakaszában, figyelembe véve személyes környezetüket is. Amennyire csak lehet, minimalizálni kell a gyermekek életébe való beavatkozásokat. A diszkriminációtól való védelem joga körében megállapítja, hogy a gyermeket teljes értékű szemtanúként kell kezelni, akire a többi szemtanúval azonos szabályok vonatkoznak. Biztosítani kell továbbá számukra a faji, nemi, anyanyelvi, vallási, politikai és nemzeti alapon történő hátrányos megkülönböztéstől való védelmet. A gyermekkorú áldozatoknak és szüleiknek vagy gondviselőiknek az igazságszolgáltatási rendszerrel való kapcsolatba kerülés első pillanatától kezdődően az eljárás teljes időtartamán keresztül kellő és gyors információellátásban kell részesülniük meghatározott körülményeket illetően. A szakembereknek pedig minden szükséges lépést meg kell tenniük annak érdekében, hogy lehetővé tegyék a vélemény kinyilvánításának jogát a gyermekkorú áldozatok és szemtanúk számára az eljárás során. Szakszerű támogatást kell részükre nyújtani, melynek célja a gyermekek szükségleteinek kielégítése, és ezáltal az eljárásban való hatékony részvétel megteremtése. A gyermek magánéletének védelme elsődleges fontosságú. A szakembereknek meg kell tenniük a megfelelő intézkedéseket a nyomozás, kivizsgálás és ítélelhozatal során fellépő nehézségek elkerüléséért, illetve a gyermekek védelmezéséért, miközben a lehető legkifinomultabban és gyengéden bánnak velük. Ha a fiatal áldozat vagy szemtanú biztonsága veszélyben forog, akkor azt azonnal jelezni kell a megfelelő hatóságoknak, és fokozottan kell ügyelni a gyermek védelmére az igazságügyi eljárást megelőzően, annak során és azt követően is. Az iránymutatások kiemelik a jóvátételhez

való jogot: amennyiben lehetséges, támogatni kell a gyermekkorú áldozatokat és szemtanúkat a társadalomba történő reintegráció érdekében. A gyermekkorú áldozatokkal és szemtanúkkal foglalkozó szakemberek számára biztosítani kell a megfelelő oktatást és információkat feladatuk hatékony ellátása érdekében. A tárgykör továbbá államok közötti és egyes államon belüli szektorok közötti együttműködést is igényel. Jelen iránymutatások megfelelő alapul szolgálnak a hozzáértők számára az e területen való törvények létrehozásához. Mindazonáltal rendszeres egyeztetésre és közös értékelésre, megbeszélésre is szükség lehet az igazságszolgáltatásban részt vevő szervek és szakértők között.¹⁵

Az igazságszolgáltatás gyermekközpontúvá tétele körében alapvetés, hogy az igazságszolgáltatás csak akkor lehet gyermekbarát, ha a gyermekek jogai érvényesülnek az eljárások során. **A gyermekek igazságszolgáltatásáról szóló ENSZ iránymutatás (2008)** e tekintetben azt írja elő, hogy amennyiben a gyermek bármely módon kapcsolatba kerül az igazságszolgáltatással a jogait és alapvető érdekeit tiszteletben kell tartani. E dokumentum szerint a gyermekek eljárásbeli jogai és érdekei a következők:¹⁶

- biztosítani a gyermek legfőbb (mindenekfelett álló) érdekének elsődleges figyelembevételét;
- tisztességes és egyenlő eljárás garantálása mindenféle hátrányos megkülönböztetés nélkül;
- segíteni kell a gyermeket abban, hogy véleményét szabadon kifejtse és azt meg is hallgassák;
- meg kell védeni minden gyermeket a bántalmazástól, kizsákmányolástól és erőszaktól;
- minden gyermeket méltóságának tiszteletben tartásával kezelni;
- a jogi garanciák és védelem szavatolása minden eljárásban;
- a megelőző szemlélet (prevenció) hangsúlyozása a fiatalok számára vonatkozó büntetőpolitikában;
- a gyermek szabadságtól való megfosztását csak végső esetben és csak a lehető legrövidebb ideig lehet alkalmazni;
- a gyermekjogi megközelítést minden jogalkalmazói eljárásban érvényre kell juttatni.

¹⁵ FAIX Nikolett: A Gyermekjogi Egyezmény legfőbb vívmányai és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatása. 2016. június 28. (b): <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermekjogi-egyezmeny-legfobb-vivmanyai-es-az-igazsagszolgáltatásra-gyakorolt-hatasa/>

¹⁶ Guidance Note of the Secretary-General, UN Approach to Justice for Children, September 2008. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Guidance_Note_of_the_SG_UN_Approach_to_Justice_for_Children.pdf.

3. Az Európa Tanács szerepe a gyermekek oltalmának megteremtésében

A következőkben az Európa Tanács által kifejtett tevékenység, s annak eredményei kerülnek ismertetésre – természetesen jelen írás tárgyával összefüggésben – csakis kizárólag a legjelentősebb „állomásokra” összpontosítva.

Az Európa Tanács vonatkozásában mindenképpen ki kell térni az annak égisze alatt, 1950-ben megszületett **Emberi Jogok Európai Egyezményére**. Az Egyezmény 5. cikk (1) bekezdésének d) pontja kitér a kiskorúak őrizetbe vételére, s annak körülményeire. A gyermekjogok szempontjából egyébként különösen fontos rendelkezések: a 2. cikk (élethez való jog), 3. cikk (kínzás tilalma), 4. cikk (rabszolgaság és kényszermunka tilalma), 5. cikk (szabadsághoz és biztonságához való jog), 6. cikk (1) bekezdés (tisztességes bírósági tárgyaláshoz való jog), valamint a 8. cikk (magán és családi élet védelme) és a 12. cikk (házasságkötés és családalapítás joga).¹⁷

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 1989-es elfogadását követően felmerült a gondolat az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésén, hogy annak hatékonysága, érvényesítése érdekében szükséges lenne egy európai szintű dokumentum elfogadása. Ennek az elhatározásnak az eredményeként született meg 1996-ban az **Európai egyezmény a gyermekek jogainak gyakorlásáról**, amely mintegy kiegészíti a Gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezményt. Mindezt úgy teszi, hogy amíg az ENSZ-dokumentum a gyermekek alapvető jogait rögzíti, addig az Európa Tanács keretében született egyezmény az eljárásjogi szabályokat határozza meg. Az egyezmény tehát eljárási jogokkal ruházza fel a gyermekeket és igyekszik ezt számukra biztosítani. Az egyezmény – akárcsak az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény – meghatározza a gyermek fogalmát: a 18. életévét betöltött személyt tekinti gyermeknek. Nem tartalmazza ugyanakkor azt a kivételt, amit az ENSZ-egyezmény, hogy nem tekinti gyermeknek azt, aki a reá irányadó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban betöltötte. A dokumentum pontosan rögzíti a gyermekek eljárási jogait, így például a tájékoztatáshoz való jogot, a meghallgatáshoz való jogot, a képviselőhez való jogot. A jogok fontosságát hangsúlyozva, a gyermeket megillető jogosultságokat az eljáró hatóságok részéről kötelezettségként is megfogalmazza. Rögzíti továbbá azt is, hogy az eljárás lefolytatása és a döntés meghozatala során a gyermek érdekeit kell szem előtt tartani és azt minél hamarabb be kell fejezni, illetve a gyermek súlyos veszélyhelyzete esetén az eljárást hivatalból

kell megindítani. A 13. cikkben pedig a viták megoldása és elkerülése érdekében a mediáció szükségességét emeli ki. Az egyezmény egy állandó bizottságot is felállított, amely segíti a részes államokat az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény értelmezésében és megvalósításában, mindezt pedig ajánlások formájában teszi. Érdekessége a dokumentumnak, hogy kevés tagállam ratifikálta, ellentétben az ENSZ-egyezménnyel. (Magyarország 2010. november 29-én írta alá).¹⁸

2001 novemberében Budapesten írták alá az Európa Tanács által előkészített **Számítástechnikai Bűnözésről Szóló Egyezményt (Convention on Cybercrime)**. A Budapesti Egyezmény az Európa Tanács tagjain kívül más országok számára is nyitva áll aláírásra és ratifikálásra. A számítógépes technikai fogalmakat definiálja és ezáltal egységes értelmezést nyújt. Mind az anyagi, mind eljárásjogi szabályozást tartalmazza. Az anyagi jogban a bűncselekménytípusok köre kibővült és újabb jogsértési típusok jelennek meg (pl. eszközökkel való visszaélés, a gyermekpornográfiaival kapcsolatos bűncselekmények). Az egyes bűncselekménytípusokat logikusan csoportokba rendezi. Az egyezmény négy részre osztható fel:¹⁹

1. A büntető anyagi jogi részt tartalmazza (2–13. cikk).

2. A büntetőeljárás jogi résszel foglalkozik (14–22. cikk), amely magában foglalja az eljárásjogi rendelkezések alkalmazási körét, a forgalmi adatok valós idejű összegyűjtését az internetes szolgáltatók részéről, valamint a joghatósági kérdésekkel zárul.

3. A nemzetközi együttműködésre vonatkozó irányelveket fogalmaz meg. Valamennyi aláíró fél részéről igényli a kölcsönös jogsegélynyújtást, illetve a lehető legszélesebb körben együttműködnek a számítástechnikai rendszerekkel és adatokkal kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó nyomozások és eljárások során, illetőleg bármely bűncselekményre vonatkozó elektronikus bizonyítékok összegyűjtése érdekében” (23–35. cikk).

4. A záró rendelkezésekben az egyezmény hatályára, a fenntartásokra, a módosításokra, a viták rendezésére és az egyezmény felmondására vonatkozó részekre térnek ki (36–48. cikk).

Az Európa Tanács egyezménye a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni, valamint a szexuális erőszak (bántalmazás) elleni védelméről (**Lanzarote-i Egyezmény – 2007**) egy fontos állomásnak tekinthető. Ezen egyezmény alapvetően a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek védelmére fókuszált, számos elvárást megfogalmazva a részes államok felé. Hazánk 2010-ben írta alá a szóban forgó egyezményt, de annak törvény általi kihirdetésére csak 2015-ben került sor. A megkülönböztetés-

¹⁸ KAZUSKA Melinda: Gyermek jogai az Európa Tanács dokumentumaiban: https://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/doktori/%C3%A111_%C3%A9s_jog_alap_%C3%A9rtelmez%C3%A9s_2010/1.%20k%C3%B6t/kazuska.pdf.

¹⁹ MEZEI Kitti: Az informatikai bűnözés elleni nemzetközi fellépés – különös tekintettel az Európai Unió és az Egyesült Államok szabályozására: http://real.mtak.hu/92847/1/mezei_kitti_jura_2018_1.pdf.

¹⁷ Emberi Jogok Európai Egyezménye.

mentesség a dokumentum egyik meghatározó elve, ami annyit tesz, hogy a Lanzarote-i Egyezmény rendelkezéseinek a végrehajtását, kiváltképpen az áldozatok jogainak védelme érdekében tett intézkedéseket, mindennemű megkülönböztetés nélkül kell biztosítani. A Lanzarote-i Egyezmény fő céljai a következőképp foglalhatóak össze:²⁰

- a gyermekek szexuális zaklatásának és kizsákmányolásának a megelőzése, valamint azok leküzdése;
- az áldozattá vált gyermekek jogainak védelme;
- a nemzeti és a nemzetközi szinten történő együttműködés elősegítése a gyermekek szexuális kizsákmányolása, valamint a szexuális úton végbemenő zaklatásuk kapcsán.

Szintén az Európa Tanácshoz köthető a **Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatás** elfogadása (A Miniszteri Bizottság 2010. november 17-én, a miniszterek képviselőinek 1098. ülésén fogadta el), amely a gyermek jogainak és legfőbb érdekeinek a közigazgatási, büntető- és polgári eljárás minden szakaszában való érvényesülését mondta ki, ideértve a gyermek véleményének figyelembevételét is. A gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatás elfogadásával az Európa Tanács kimondottan azt kívánta elérni, hogy az igazságszolgáltatás mindig gyermekközpontú legyen, függetlenül attól, hogy kik ők vagy mit tettek.²¹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó Iránymutatása a „gyermekbarát igazságszolgáltatást” olyan igazságszolgáltatási rendszerként definiálja, amely az elérhető legmagasabb színvonalon, a rögzített alapelvek szem előtt tartásával, a gyermek fejlettségének, érettségi fokának, valamint az ügy körülményeinek figyelembevételével tiszteletben tartja, hatékonyan érvényre juttatja és garantálja valamennyi gyermeki jognak az érvényesülését. Ennek alapján a gyermekbarát, vagy más néven gyermekközpontú igazságszolgáltatás jellemzője különösen a gyermek életkorának megfelelő, az emberi méltóságot tiszteletben tartó, a gyermeki jogokat elismerő és figyelembe vevő rendszer, melyben soron kívüli, gyors eljárásban jut érvényre a gyermek joga az eljárásban való részvételre, a megfelelő tájékoztatásra, a méltóságára, valamint magán- és családi életének tiszteletben tartására. A gyermekközpontú igazságszolgáltatási rendszer célja, hogy valamennyi eljárásban, így büntető- és közigazgatási eljárás mellett a polgári eljárások során is a lehető legmagasabb szinten biztosítsa a gyermekek jogainak hatékony érvényesítését azáltal, hogy a gyermek szükségleteihez igazodik és arra koncentrál, valamint, a gyermek számára a részvétel

és a megfelelő tájékoztatást valamennyi eljárásban biztosítja.²²

Az igazságszolgáltatás továbbá csak akkor nevezhető gyermekbarátnak, ha a gyermek jogai érvényesülnek. Alapvető gyermeki jog a gyermek meghallgatásához és véleménynyilvánításhoz való joga, kiemelve azt, hogy a gyermek számára ez nem kötelezettség. Ennek érvényesülése érdekében a gyermeket részletesen tájékoztatni kell arról, hogy milyen eljárásban kerül meghallgatásra, hogy a válaszában milyen lehetséges következményei vannak. Az Iránymutatás a tagállamok kötelezettségévé teszi a gyermek részvételével folyó, illetve őt érintő valamennyi ügyben a gyermek legfőbb érdekének, mint elsődleges szempontnak a figyelembevételét, és a véleményének a megfelelő súllyal való figyelembevételét.²³

Érdemes még említést tenni az **Európa Tanács hároméves programjára**,²⁴ mely 2012 és 2015 között zajlott. Ezen program fő célkitűzése a gyermekeket megillető jogok előmozdítása volt, valamint ezen jogok tiszteletben tartásának a kivívása is releváns szempontnak minősült. A gyermekeket érintő jogi normák hatékony végrehajtásához fűződő érdekből adódóan, a tagállamok részére szakpolitikai iránymutatást kívánt nyújtani adott stratégia.²⁵ Négy stratégiai célkitűzést fogalmazott meg maga a program, melyek a következők voltak: a gyermekbarát igazságszolgáltatási rendszerek előmozdítása, a gyermekek elleni erőszak valamennyi formájának a felszámolása, a veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek jogainak biztosítása, a gyermekek részvételének a támogatása az őket érintő ügyekben.²⁶ A gyermekbarát szolgáltatásoknak az előmozdítása a jövőre nézve is fontosnak tekinthető, mert számos esetben a gyermekek arról számoltak be, hogy adott helyzetben nem tudták, hogy hova fordulhatnak, továbbá megfelelő tájékoztatást sem kaptak. A gyermekbarát szolgáltatások tiszteletben tartják a gyermekek jogait, valamint egyfajta biztos pontot jelentenek azok számára, akik fokozottan kiszolgáltatottak. A szociális szolgáltatások esetében is követni kellene ezen gyermekbarát elvet, elgondolást, amelyek tekintettel vannak a gyermekek érettségére, korára, s melyek értékelni képesek az egyedi körülményeket. A szóban forgó személyi kör érdekeit leginkább saját családja tudja érvényre juttatni, s így a szülők részére is biztosítani kell az eljárásba való bekapcsolódást. A stratégia ezen túlmenően az oktatás, a kultúra és a sport relevanciáját is kiemelte. A gyermekekkel szembeni valamennyi erő-

²² I. m. II. fejezet c) pont.

²³ RAINER Lilla: A gyermekközpontú igazságszolgáltatás polgári jogi aspektusai: <https://www.mabie.hu/attachments/article/132/RI.%20gyermek%20meghallgat%C3%A1sa%20mod.pdf>.

²⁴ Building a Europe for and with children Strategy for 2012-2015 CM <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d224>.

²⁵ DOMOKOS Andrea i. m. 49–50.

²⁶ Building a Europe for and with children Strategy for 2012-2015 CM <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045d224>.

²⁰ GILÁNYI Eszter: A nők elleni erőszak és magyar büntetőjogi szabályozása a nemzetközi elvárások tükrében. PhD-értekezés, Miskolc, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2017, 54.

²¹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról.

szakos magatartás felszámolása sem maradhat el a stratégia szerint, illetőleg az ilyen jellegű szituációk megelőzéséről is gondoskodni kell. A program alapvetően a zéró tolerancia elvét hirdette, valamint különös figyelmet szentelt a szexuális erőszakra, az emberkereskedelemre, a testi fenytésre, a nemi alapú és családon belüli erőszakra, illetőleg az iskolai erőszakra. A veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek alatt a stratégia elsődlegesen a fogyatékkal élők, a migránsokat és a roma gyermekeket értette. A tizenharmadik életévüket be nem töltött elkövetőkre is külön felhívta a figyelmet a dokumentum, hiszen az ő jogi támogatásukra, s egyben képviselőikre fokozott hangsúlyt kell fektetni, továbbá náluk kiváltképp kerülni kell a szabadságvesztésre ítéletet, ehelyett inkább alternatív megoldásokat célszerű alkalmazni esetükben. A roma gyermekek vonatkozásában pedig azok oktatásba történő bevonását tekintette fő szempontnak. A gyermekeknek továbbá joguk van ahhoz, hogy őket meghallgassák, s figyelembe vegyék a véleményüket. A program relevánsnak vélte a gyermekek jogainak, s az emberi jogoknak az oktatását is.²⁷

Az Európa Tanács által elfogadott **Szófiai stratégia**, a negyedik gyermekjogi programciklus, amely 2016–2021 között működik. A stratégia 5 prioritása²⁸:

- az esélyegyenlőség biztosítása;
- a gyermekek aktív részvételének biztosítása, az őket érintő ügyekben;
- erőszakmentes gyermekkor biztosítása;
- gyermekbarát igazságszolgáltatás biztosítása, valamint
- gyermekjogok digitális környezetben való védelme, ideértve a cyberbullying (cybermegfélemlítés) esetkörét is.

Az Európa Tanács szükségesnek tartja – többek között – a gyermekbarát igazságszolgáltatás jó gyakorlatairól tartott regionális tanácskozásokat, ezen igazságszolgáltatás egyes aspektusairól történő adagyűjtést, a fiatalokróval kapcsolatba lépő jogi hivatásrendek tagjainak különleges képzését, a mediációt és a büntetés-végrehajtási intézetek rendszeres ellenőrzését.²⁹

4. Az EU tevékenysége

A **Lisszaboni Szerződés** előírja az Unió számára a gyermekjogok védelmének előmozdítását. A gyermekjogok azon alapvető jogoknak is részét képezik, amelyek tiszteletben tartására az Unió az Európai

Unió Alapjogi Chartájának 24. cikke alapján vállalt kötelezettséget. Emellett mind a 27 uniós ország ratifikálta az ENSZ gyermekjogi egyezményét.³⁰ Az Európai Unióról szóló szerződés – Lisszaboni Szerződés 1. cikk (4) bekezdése által bevezetett – 3. cikke kimondja, hogy „az Unió küzd [...] a megkülönböztetés ellen, és előmozdítja [...] a gyermekek jogainak védelmét”, és megállapítja, hogy „a világ többi részéhez fűződő kapcsolataiban az Unió [...] hozzájárul [...] az emberi jogok, különösen pedig a gyermekek jogainak védelméhez”.³¹

Az **Alapjogi Charta** 24. cikkének gyermekek jogaival összefüggő rendelkezései gyakorlatilag teljes megfelelést mutatnak az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében foglaltakkal. Ebből adódóan a gyermekek jóléthez, gondozáshoz és védelemhez való jogai párhuzamba állíthatók az említett ENSZ-dokumentum 36. cikkében található, a gyermekek jólétével, s bármilyen kizsákmányolási formával szemben történő védelmükkel összefüggő jogokkal. Az Unió Alapjogi Chartája szerint a gyermekek véleményét az őket érintő ügyekben életkoruknak és érettségüknek megfelelően ugyan, de figyelembe kell venni. Ezen rész tulajdonképpen megfeleltethető a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkének, mely szerint elengedhetetlen biztosítani a gyermekek szabad véleménynyilvánításhoz való jogát az őket érdeklő kérdésekben, mindezt úgy, hogy eközben a szóban forgón személyi kör érettségére és korára is tekintettel kell lenni. Felbukkan ismét a gyermekek mindenekfelett álló érdeke, melyről még a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezett. Az uniós dokumentum továbbá kimondja, hogy minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy szüleivel rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolatot tarthassanak fent, hacsak mindez érdekeikkel egyébként nem ellentétes. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye is gyakorlatilag ugyanezt mondja ki 9. cikkében.³²

Európai Bizottság 2011-ben elfogadta az **EU gyermekjogi ütemtervét**, amely meghatározza a gyermekjogi szabályozás és szakpolitika uniós tagállamokon belüli fejlesztésének kulcsfontosságú prioritásait. Az ütemterv a gyermekek védelme szempontjából releváns jogalkotási eljárásokat is előírányzott. Az ütemterv részeként került rögzítésre azon elgondolás, melynek értelmében „2012 a gyermekbarát igazságszolgáltatás éve”.³³

Az ütemterv lefekteti a gyermekbarát igazságszolgáltatás sarokköveit, valamint rendelkezik a veszélyeztetett gyermekek védelméről is (fogyatékosok, szexuális kizsákmányolás áldozatai, gyermekkereskedelem érintettjei, kísértő nélküli kiskorúak stb.). Mindemellett pedig kitér arra is, hogy miként viszonyuljon az Unió a harmadik országbeli államokhoz

²⁷ DOMOKOS Andrea i. m. 51–52.

²⁸ Ministers' Deputies, CM Documents, CM(2015)175 final: Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016–2021) – Children's human rights, 3 March 2016, Chapter III.

²⁹ Ministers' Deputies, CM Documents, CM(2015)175 final: Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016–2021) – Children's human rights, 3 March 2016, Chapter III.

³⁰ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_11_156

³¹ Európai Unióról szóló szerződés 3. cikk.

³² NÉMETH Ildikó i. m. 38.

³³ Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_HUN.pdf.

akkor, ha gyermekek jogait érintő kérdésről van szó.³⁴ A következőkben (felsorolás szintjén) áttekin-tem azon iránymutatásokat, melyek a gyermekbarát igazságszolgáltatással állnak összefüggésben.

Az ütemterv alapelveként rögzíti a gyermekek mindenekfelett álló érdekét, a diszkriminációval szembeni védelemhez való jogot, az eljárásban való részvételi jogosultságot, az ártatlanság véelmét, a tisztességes eljáráshoz, a jogi képviselthez, jogi segítségnyújtáshoz, a jogorvoslathoz, s a bírósági eljárás-hoz való jogokat.³⁵

A szóban forgó dokumentum továbbá kitér azokra az esetekre is, amikor kiskorú sértettől vagy tanúról van szó. Ennek kapcsán minimumszabályokat fektet le, úgymint a gyermekbarát környezet és nyelv használata az eljárásban, a gyerek meghallgatását képzett szakemberek végezhetik, a gyermeknek joga van a meghallgatásra, s hogy véleményét kifejtthesse. Továbbá kerülni kell az eljárásban a gyermekkorú sértett és a terhelt személyes találkozását. Mindemellett pedig a gyermek tanúvallomásának audiovizuális rögzítése sem maradhat el. Végül, de nem utolsósorban az egyik legfontosabb szempont, hogy kerülni kell a gyermek többszöri és szükségtelen kihallgatását.³⁶

A fiatalkorú terheltéről is külön rendelkezik az ütemterv. Az ilyen személyeket is megilleti a tisztességes eljáráshoz való jog, a magánélet védelme, a tájékoztatáshoz, a jogi segítségnyújtáshoz, képviselő-höz való jogok. Továbbá esetükben nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy szabadságelvonást csak a lehető legvégső esetben lehet velük szemben alkalmazni, s a lehető legrövidebb ideig.³⁷

Általánosságba véve elmondható, hogy a büntet-hetőségi korhatár nem lehet túl alacsony, és azt mindig jogszabályban kell rögzíteni. Fk. terhelt esetén előnyben kell részesíteni az alternatív eljárásokat, úgymint pl. a mediációt, feltéve, ha annak feltételei egyébként fennállnak.³⁸

Az Európai Parlament és Tanács 2011/36/EU számú irányelve az emberkereskedelem megelőzéséről, az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről értelmében a tagállamok dönthetnek úgy, hogy nem indítanak büntetőeljárást az emberkereskedelem áldozataival szemben a rájuk kényszerített bűncselekményben való részvételért (8. cikk) Ugyanakkor gondoskodniuk kell arról, hogy a büntetőeljárást megelőzően, az alatt, illetve azt követően is biztosítva legyen az áldozatok számára a védelem. A szükséges mértékű és költségmentes segítségnyújtás is elengedhetetlen a sértetti jogok gyakorlásának elősegítése

érdekeiben. Költségmentesen kell biztosítani továbbá az áldozatok számára a tanúvédelmi programokban való részvételt, valamint a jogi képviselő alkalmazhatóságának a lehetőségét. A kártérítési rendszerekhez való hozzáférés előmozdításáról sem szabad megfeledkezni. A gyermekek kihallgatását pedig speciálisan képzett személyeknek kell elvégezniük, az erre maradéktalanul alkalmas helyiségben.³⁹

Az irányelv külön kitér a gyermekekre, s hosszasan taglalja, hogy miként is kell őket megvédeni. A tagállamoknak a konkrét rövid és hosszú távú intézkedéseket minden egyes gyermekáldozat körülményeinek egyedi értékelését követően, a gyermek véleményének, szükségleteinek és aggodalmainak kellő figyelembevételével kell végrehajtaniuk. (14. cikk). Gyám vagy képviselő kirendelésére akkor van szükség, ha a szülő – az érdekellentétből adódóan – nem képes gyermekének érdekeit képviselni. Az adott igazságszolgáltatási rendszerben a sértett jogállásával összhangban feltétlenül biztosítani kell a gyermek számára nyújtott haladéktalan és ingyenes jogi tanácsadást és ingyenes jogi képviselőt, többek között kártérítés igénylése céljából is (15. cikk). A védelemhez való jog sérelme nélkül a nyomozást és a büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy a bejelentést követően a gyermekáldozat kihallgatására haladéktalanul sor kerüljön. Mindezt egy erre kialakított helyiségben kell véghezvinni, az erre kiképzett szakemberek segítségével. A kihallgatást mindig ugyanazon személyeknek célszerű lefolytatni, továbbá azok számát indokolt korlátozni. Lehetővé kell tenni, hogy a gyermeket jogi képviselője vagy az általa kijelölt nagykorú személy elkísérhesse, kivéve, ha ezzel ellentétes, valamint indoklással ellátott határozat áll a rendelkezésre. Indokolt esetben el lehet rendelni zárt tárgyalást, illetve a kihallgatásra az érintett jelenléte nélkül, a megfelelő kommunikációs technikák bevetésével is sort lehet keríteni. Ha szükséges, akkor a gyermekáldozat/tanú kihallgatásáról videófelvétel is készülhet, amely az eljárás során bizonyítékként használható fel.⁴⁰

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról elismeri annak fontosságát, hogy tájékoztatást kapjanak a gyanúsítottak vagy a vádlottak saját jogaikkal kapcsolatban, valamint megillessen őket az ellenük szóló váddal kapcsolatos tájékoztatás és az ügy anyagaiba való betekintés joga. A tájékoztatáshoz való jog a tisztességes eljáráshoz való jog egyik fontos alappillére, és nélküle a többi törvényben szereplő jog érvényesülése megkérdőjelezhető.

Az irányelv kimondja, hogy a terheltet írásban vagy szóban haladéktalanul tájékoztatni kell az alábbi jogaikról:⁴¹

³⁴ HALMOS Krisztina: Gyermekvédelem II., órai jegyzet alapján (PPKE-JÁK fiatalkorúak ügyeinek szakjogász képzése).

³⁵ GYURKÓ Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás: http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_49_2012/007_gyurko.pdf.

³⁶ HALMOS Krisztina: i. m.

³⁷ HALMOS Krisztina: i. m.

³⁸ GYURKÓ Szilvia: i. m.

³⁹ WINDT Szandra: 2013, az emberkereskedelem elleni fellépés éve Magyarországon, Budapest, Belügyi Szemle, 2014/1., 67–68.

⁴⁰ 2011/36/EU irányelv.

⁴¹ TILK Péter (szerk.): Az uniós jog és a magyar jogrendszer viszonya: <http://www.herke.hu/tan/16eu.pdf>.

- a védő igénybevételének jogáról;
- a vádra vonatkozó tájékoztatáshoz való jogról;
- a tolmácsoláshoz, fordításhoz való jogról;
- a hallgatáshoz való jogról;
- a térítésmenten jogi tanácsadásra való jogosultság igénybevételének feltételeiről.

Az **Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról** rendelkezik az áldozatokat megillető tájékoztatási jogról, valamint az áldozatsegítő szolgálatok igénybevételének jogáról. Utóbbit az érintettek családtagjai az elszenvedett sérelem mértékével arányosan, saját szükségleteikre tekintettel tudják kérelmezni. A nyújtott támogatásnak egyébként igazodnia kell az áldozatok specifikus igényeihez is. Továbbá minden tagállamnak biztosítani szükséges az érintettek meghallgatáshoz, valamint bizonyítékszolgáltatáshoz kapcsolódó jogait.⁴²

A tagállamok bármely helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatás nyújtásakor az áldozatoknak a másodlagos és ismételt áldozattá válással, a megfélemlítéssel, valamint a megtorlással szembeni védelmét biztosító intézkedéseket hoznak. Azon intézkedéseknek pedig, amelyek biztosítják, hogy a helyreállító igazságszolgáltatási eljárásban való részvétel mellett döntő áldozat biztonságos és megfelelő helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatásokhoz férhessen hozzá, a biztonsági szempontokat szem előtt tartva, az áldozatok tájékoztatását és beleegyezését követően alkalmazhatók. A tájékoztatás esetében információt kell adni az eljárásról, valamint annak várható eredményéről, mindezt pártatlanság mellett. Ha a megállapodás a felek között létrejön, amely csak önkéntességgel valósulhat meg, akkor azt figyelembe lehet venni bármely további büntetőeljárás során. A helyreállító igazságszolgáltatás keretében tartott megbeszélések egyébként titkosak, melytől csak közérdekből, illetve a felek eltérő megállapodásából adódóan lehet eltérni.⁴³

Továbbá a jogi segítségnyújtáshoz való jog, illetve a költségtérítéshez való jog is uniós előírás, mely utóbbit az áldozat igazságszolgáltatásban betöltött szerepével összhangban kell meghatározni. A 18. cikk értelmében a védelemhez való jogot ki kell terjeszteni az áldozatok családtagjaira is úgy, hogy emberi méltóságuk, jogaik ne sérüljenek. Az újbóli áldozattá válást is meg kell akadályozni, továbbá a bizonyítási eljárás során az ismételt érzelmi és pszichés károsodás elkerülésére is törekedni kell. Szükség esetén pedig fizikai védelmet kell biztosítani. A büntetőeljárás helyszínén – indokolt esetben – meg kell teremteni annak

lehetőségét is, hogy az áldozat és az elkövető ne kerülhessenek egymással kapcsolatba.⁴⁴

Az irányelv a bűnügyi nyomozás vonatkozásában is nyújt némi támpontot az eljárást lebonyolítóknak. Egyrészt az áldozatot késedelem nélkül szükséges kihallgatni, ugyanakkor a kihallgatások számát velük szemben minimalizálni célszerű, s kizárólag akkor szabad alkalmazni, ha az a bűnügyi nyomozás céljából adódóan feltétlenül indokolt. Az áldozatok részére biztosítani kell továbbá, hogy jogi képviselőjük és egy általuk választott személy elkísérhesse őket, kivéve, ha ezzel ellentétes és indoklással alátámasztott határozat áll rendelkezésre. A magánélet védelméhez kapcsolódó jog során pedig szem előtt kell tartani, hogy az szoros összefüggésben van a személyes adatok védelméhez fűződő, illetve a képmás védelméhez kapcsolódó joggal. Az áldozatok egyéni értékelésének keretében a jogalkalmazónak fokozott figyelmet kell fordítania azon személyekre, akik a bűncselekmény súlyossága folytán jelentős sérelmet szenvedtek. Továbbá az olyan áldozatokra, akik ellen előítéleten vagy megkülönböztetésen alapuló indítékből követtek el bűncselekményt, amely elsősorban személyes jellemzőiken alapult. Az imént elmondottak irányadóak azokra is, akik az elkövetőhöz fűződő kapcsolatuk vagy a tőle való függőségük okán különösen veszélyeztetetteknek minősülnek.⁴⁵

A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárások hatálya alatt álló gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló (EU) 2016/800 irányelv magasabb szintű védelmet kíván biztosítani, a felnőtteket a tisztességes eljárás garanciájaként megillető jogok speciális, a gyermekek életkori sajátosságait figyelembe vevő alkalmazását elősegítő követelményeket támaszt a tagállamokkal szemben. A speciális garanciákra a gyermek sajátos szükségleteinek és sebezhetőségének figyelembevétele érdekében van szükség. Az Irányelv célja, hogy eljárási biztosítékokat hozzon létre annak garantálására, hogy a gyanúsított vagy vádlott gyermekek képesek legyenek a büntetőeljárások megértésére és követésére, a tisztességes eljáráshoz való joguk gyakorlására, továbbá, hogy megelőzhető legyen a gyermekek bűnisméltése és elősegíthető legyen társadalmi beilleszkedésük. A valamennyi gyanúsított és vádlott személyt megillető jogokat garantáló forrásokon túl ennek az irányelvnek a megalkotása során az Európa Tanács gyermekbarát igazságszolgáltatással kapcsolatos iránymutatásait is figyelembe vették. Az Irányelv rendelkezéseit nem elegendő „kezdőponttól” kell alkalmazni. A keresett személynek minősülő gyermekekre vonatkozó szabályok alkalmazása a végrehajtó tagállambeli letartóztatásuk időpontjához, más garanciák biztosítása,

⁴² 2012/29/EU irányelv.

⁴³ Igazságügyi Hivatal közleménye: <https://goo.gl/1c45KP>.

⁴⁴ SZEKERES Diána: Igazságügyi szolgáltatások egyes alternatívái alapjogi megközelítésben, Pécs, Pécsi Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, 2012, 71–72. o.

⁴⁵ 2012/29/EU irányelv.

A 2012/29 EU irányelv felépítése (összefoglaló táblázat – saját készítés)

Áldozatsegítési jogok (3–9. cikk)	Büntetőeljárás jogok (10–17. cikk)	Áldozatvédelmi jogok (18–24. cikk)
Megértéshez és megértetéshez való jog	Meghallgatáshoz való jog	Védelemhez való jog
Minimális kötelező tájékoztatás az első kapcsolatfelvételnél	Jogorvoslathoz való jog az eljárás megszüntetése esetén	Az elkövetővel való kapcsolat elkerülésének joga
Jogok a feljelentés megtételekor	Helyreállító igazságszolgáltatáshoz való jog	Nyomozás során biztosítandó jogok
Tolmácshoz és fordításhoz való jog	Jogi segítségnyújtáshoz való jog	Magánélet védelméhez fűződő jogok
Üggyel kapcsolatos tájékoztatáshoz való jog	Költségtérítéshez való jog	Az áldozatok egyéni értékelése
Áldozatsegítő szolgáltatások igénybevételének joga	Vagyontárgyak visszaszolgáltatásához való jog	Specifikus védelmi szükséglettel bíró áldozatok jogai
	Polgári jogi igény elbírálásához való jog	Jogok a nyomozási szakaszban: kihallgatás megfelelően átalakított helyiségben, kihallgatás erre képzett szakember által, valamennyi kihallgatást egyazon személy végezze
	Más országban élők jogai	Jogok a bírósági szakaszban: az áldozat és az elkövető közti vizuális kapcsolat elkerülése, áldozat meghallgatása személyes jelenlét nélkül, áldozat magánéletére vonatkozó felesleges kérdések tilalma, nyilvánosság kizárása a tárgyalásról
		Gyermekáldozatokra vonatkozó további jogok

mint például az orvosi vizsgálathoz való jogról szóló tájékoztatás az „eljárás lehető legkorábbi, megfelelő szakaszához” kötődik, az ügyvédi támogatásra vonatkozó rendelkezések pedig indokolatlan késedelem nélkül alkalmazandók, amint a gyermeket tájékoztatták arról, hogy gyanúsított vagy vádlott. Az Irányelv személyi hatálya azokra terjed ki, akik a gyanúsítottá vagy vádlottá váláskor, keresett személynek minősüléskor gyermekek voltak. Az Irányelvet vagy egyes rendelkezéseit – bizonyos feltételekkel – alkalmazni kell akkor is, ha a terhelt gyermek volt az eljárás megindulásakor, de időközben betöltötte 18. életévét, ha pedig a bűncselekmény elkövetésekor gyermeknek minősült, a gyanúsítottá, vádlottá válás időpontjában viszont már betöltötte 18. életévét, ösztönzendő, hogy a tagállamok az érintett 21. életévének betöltéséig alkalmazzák az előírt biztosítékokat. A gyermek életkorának megállapítására több forrásból származó információ adhat alapot: a gyermek saját állításai, családi állapotának ellenőrzése, dokumentumkutatás, egyéb bizonyítékok vagy – végső esetben – orvosi vizsgálat. Ha mindezek alapján is kétséges egy személy kora, vélelmezni kell, hogy az adott személy gyermek. Az Irányelvet a büntetőeljárások során kell alkalmazni, azonban, ha büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróságtól eltérő hatóság hatáskörébe tartozik a kisebb súlyú jogsértések elbírálása és szabadságelvonáson kívüli szankció kiszabása, de jogorvoslat folytán vagy más módon a büntetőügyekben hatáskörrel rendelkező bíróság elé terjeszthető az ügy, az Irányelv csak ez utóbbi eljárásban alkalmazandó. Az Irányelvben találkozunk a hazai fiataalkorúak elleni eljárásban ismert törvényes képviselőnek (szülői felügyelet gyakorlójának) megfelelő szülői felelősséget gyakorló személlyel, akinek az eljárási jogokról való tájékoz-

tatását biztosítani kell, be lehet vonni a gyermek egyéni értékelésébe és jogosult – többek között – például az orvosi vizsgálat kezdeményezésére. A szülői felelősség gyakorlója helyett bizonyos esetekben más megfelelő nagykorú személy is beléphet az eljárásba. Ezt a személyt elsősorban a gyermek jogosult megnevezni, de ha ő nem teszi meg, vagy a hatóság a megnevezett személyt nem fogadja el, az illetékes hatóság más személyt is megjelölhet és tájékoztathat. A tájékoztatásnak minden esetben egyszerű és közérthető nyelven kell megtörténnie, és a jogokról való tájékoztatásnak – így a szabadságelvonáskor átadott írásbeli tájékoztatónak is – át kell fognia az ezen irányelvben foglalt jogokat is. A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek kihallgatására is vonatkozik néhány speciális szabály, amelyek alapja elsősorban az, hogy a gyermekek nem minden esetben képesek megérteni a kihallgatások tartalmát, így védelmüket magasabb szinten kell biztosítani, mint a felnőttkorú terheltek esetében. Az audiovizuális felvétel készítése a kihallgatásról nem csupán a gyermek gyanúsított számára jelent fokozott védelmet. Az eljárás tisztességes volta szempontjából a fontossága abban ragadható meg, hogy ezzel ellenőrizhető a megfelelő bánásmód, vagy az eljárási jogok biztosítása iránti követelmények betartása a kihallgatás során. Így kettős garanciát foglal magában: védelmet jelent a gyermek számára, hiszen ezzel bizonyítható az esetleges nem megfelelő bánásmód, vagy eljárási jogainak megsértése a kihallgatás során; másrészt a rendőrség vagy más hatóság számára is védelmet nyújthat, mivel a felvétel igazolhatja, hogy megfelelően kezelték a gyermeket és tiszteletben tartották eljárási jogait. A bírósági meghallgatásra az audiovizuális felvétel készítésének kötelezettsége nem terjed ki. További

speciális elvárás, hogy a kihallgatást a gyermek életkorának és érettségének megfelelő módon kell folytatni. A gyermekek ellen folyó eljárásban számos nemzetközi dokumentumban megfogalmazott elvárásként érvényesül a szabadságelvonás, a fogvatartás lehetőség szerinti elkerülése, így ilyen súlyos korlátozást jelentő intézkedés csak legvégső esetben és a lehető legrövidebb időtartamban alkalmazható, továbbá biztosítani kell, hogy lehetőség szerint alternatív intézkedések alkalmazására kerüljön sor, amelyre példákat a preambulumbekzdésben találunk. A gyermeket a felnőttkorúaktól elkülönítve kell fogva tartani, de e kötelezőnek tűnő szabály alól is lehet kivételt tenni, ha a gyermek mindenképp álló érdekével ez áll összhangban. A gyermek speciális érdeke indokolja azt is, hogy a bírósági meghallgatásokon – és az eljárás más szakaszaiban is – egy megfelelő felnőtt személy kíséretében vegyen részt, e jogosultság korlátozására csak szűk körben van lehetőség. A gyermekek számára biztosítani kell, hogy tárgyalásukon jelen lehessenek, és meg kell hozni minden szükséges intézkedést annak érdekében ez ne a pusztá jelenlétet jelentse, hanem hatékonyan részt vehessenek a tárgyaláson, ideértve annak lehetőségét, hogy meghallgassák őket és kifejthessék véleményüket. Ez a jogosultság a tisztességes eljárás szabályaiból vezethető le és természetesen a felnőttkorú vádlottakat is megilleti. A gyermekek esetében az eljárás speciális céljainak elérése érdekében bír jelentőséggel – álláspontom szerint – az az elvárás, hogy a tagállamoknak lehetőség szerint ösztönöznük kell a gyermekeket a személyes megjelenésre. A gyermekek jogainak érvényesítése érdekében az Irányelv előírja az ügyvédi támogatás igénybevételehez való jog hatékony gyakorlásának elősegítését azzal, hogy a költségmentességre vonatkozó nemzeti jog erre nyújtson garanciát, azaz költségmentességet kell biztosítani, ha ez szükséges ahhoz, hogy a gyermek hatékonyan gyakorolhassa az ügyvédi támogatás igénybevételehez való jogát.⁴⁶

5. Záró gondolatok

Úgy gondolom, hogy a tanulmányból egyértelműen megmutatkozott az ENSZ-nek, az Európa Tanácsnak,

⁴⁶ RÓTH Érika: A kiszolgáltatott és gyermek gyanúsítottak, valamint a vádlottak uniós védelme: http://acta.bibl.u-szeged.hu/54024/1/juridpol_081_829-841.pdf.

valamint az EU-nak a jelentősége mind a gyermekbarát igazságszolgáltatás elveinek kidolgozásában, mind pedig azok gyakorlatban történő előmozdításában/megvalósításában egyaránt.

Meglátásom szerint az egyik, ha nem a legrelevánsabbnak mondható mérföldkő, az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, amely közel negyven cikken keresztül sorolja fel a gyermekeket megillető jogokat. Ezen dokumentum védi a gyermekeket a diszkriminációtól, a kizsákmányolástól, az elhanyagolástól, a velük szembeni visszaélés minden formájától. Az egyezmény arról is rendelkezik, hogy miként is kell voltaképpen bánni a gyermekekkel az igazságszolgáltatásban. Mindemellett pedig az ENSZ égisze alatt született Pekingi, Tokiói, Havannai, Rijádi szabályokról/iránymutatásokról, a Gazdasági és Szociális Tanács Iránymutatásairól (a gyermekkorú áldozatokra és a bűncselekmények tanúira vonatkozó igazságszolgáltatásokról), valamint a gyermekek igazságszolgáltatásáról szóló ENSZ iránymutatásról, s azok jelentőségéről sem szabad megfeledkezni.

Az Európa Tanács mint regionális nemzetközi szervezet sem tétlenkedett, hiszen hozzá köthető a Lanzarote-i Egyezmény, mely alapvetően a nők elleni erőszak kérdéskörével foglalkozik, ezen belül a gyermekek szexuális kizsákmányolására, valamint a szexuális zaklatásra összpontosít. Továbbá az Európai egyezmény a gyermekek jogainak gyakorlásáról, a Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatás és a Számítástechnikai Bűnözésről Szóló Egyezmény is az ET égisze alatt jöttek létre.

Az EU kapcsán megállapíthatóvá vált, hogy már a Lisszaboni Szerződés is kiemelten kezelte a gyermekek jogainak kérdését, csakúgy, mint az Alapjogi Charta. Utóbbi 24. cikke kifejezetten a gyermekek jogaival foglalkozik, melynek tartalma gyakorlatilag teljes összhangban áll a Gyermekjogi Egyezményben meghatározottakkal, ahogy az látható volt. Az Unió vonatkozásában még az Európai Bizottsághoz köthető gyermekjogi ütemterv (2011) az, ami kiváltképp meghatározó jelentőséggel bírt, hiszen az központi kérdéssé teszi a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósításának koncepcióját, kidolgozva annak főbb elveit. Mindemellett pedig abban rögzítésre kerül, hogy az Unió miként viszonyul a harmadik államokhoz akkor, amikor gyermekek jogait érintő kérdéstről van szó. Végül, de nem utolsósorban az Európai Parlament és a Tanács irányelvei is determináló jelentőséggel bírtak, gondolván itt pl. az emberkereskedelemmel, az áldozatvédelemmel stb. kapcsolatos iránymutatásokra.